

Vrienden van Bali in 2006

Hoe het verder ging met ons project in Lovina

Delen uit het reisverslag door Saskia en Arjen
21 april- 12 mei 2006

Inleiding

In het voorjaar van 2005 startten wij, na de nodige voorbereidingen, ons project in Banyualit, Noord-Bali. De bouw van een nieuw restaurant en woonhuis voor onze vrienden Mangku en Ayu en hun kinderen Agus, Desi en Indah. We maakten de sloop van de oude gebouwtjes mee, de ceremonie voor de 'fundasi' en het leggen daarvan. Daarna kwamen er de beelden van vrienden, die in de zomer en het najaar Bali bezochten en een kijkje gingen nemen. Kort na kerst kon een en ander ingewijd worden. Onze vriend Eddie woonde de 'upacara' bij.

Voorjaar 2006 is het weer onze beurt. We gaan zelf kijken! Met in het achterhoofd de berichten dat nog lang niet alles klaar was, hielden we ook wel rekening met nog een enkel extra project.

Samen met Saskia hield ik drie weken een vakantieboek bij. Daaruit volgen hier ingekort de dagen dat we bij Ayu en Mangku waren. Zo kunnen als onze gewaarde donateurs een idee krijgen wat er met hun bijdrage is gebeurd!

Vrijdag 21 en zaterdag 22 april 2006

Vliegen via Kuala Lumpur

De Bali-bende van vier

Arjen: Met Ed en Sas naar Bali! Vier jaar geleden waren ze voor 't eerst mee, nu is het er weer van gekomen. Carry brengt ons op 21 april naar Schiphol. Eerst 11_ uur naar Kuala Lumpur vliegen – en die tijd gaat vrij snel, doordat je nu elk moment een film kan laten beginnen uit het grote aanbod. Kuala Lumpur is een mooie luchthaven. De vier uur wachttijd zijn redelijk snel om en om tien uur lokale tijd vliegen we verder, om tegen één uur op Bali te landen.

We zijn er!

Twee uur eerder dan verwacht, we hebben ons vergist! Maar als we door de controle zijn en de tassen hebben, loopt het al tegen tweeën. Ik koop een simcard en bel met Desi, die zegt dat Mangku en Ayu om twaalf uur zijn weggegaan, dus vanaf half drie zijn ze te verwachten. Inderdaad, even daarna komt een oud wit busje aanrijden en wordt er gezwaaid. Ayu, Mangku en chauffeur Wayan stappen uit en lopen op ons toe. Mangku met langer haar en een grijze snor en grijs sikje! Wat heerlijk om ze weer te zien! We omhelzen elkaar - wat bijzonder toch, deze vrienden!

Alles inladen, ik naast Wayan en Mangku op de voorbank, daarachter Ayu en Car, daarachter Sas en Ed. Ik film 't een en ander, ook in de auto, veel hilariteit. Het busje heeft piepende remmen en ruikt binnen flink naar uitlaatgas. Ach, we overleven 't wel. Het drukke Kuta door, dan naar het noorden, de regenachtige bergen in, groen, groen, groen! Rond vijven rijden we Singaraja in en via een mooi klein weggetje de desa door arriveren we even later in Banyualit.

Desi verwelkomt ons enthousiast. Wij kijken onze ogen uit in het nieuwe restaurant. Wat is dat schitterend geworden. Een stuk ruimer dan het oude en erg mooi ingericht. Mangku noemt het "klassiek natural". Veel bamboe (plafond, pilaren), ventilatoren, mooie tegels op de vloer, een mooi afdakje bij de ingang naar de keuken, de groene wand aan de achterkant vol planten en stromend water uit een bamboepijpje. Aan de straatkant half hoge muurtjes, daarvoor nog mooie planten en bomen langs een klein terras. Rechts springt het restaurant in voor een kleine parkeerplaats. Alles heerlijk open dus, en het geheel is harmonieus. We voelen ons meteen thuis.

Een eerste lekker bakkie koffie

We drinken met elkaar thee en koffie. Mangku zegt voortdurend hoe blij hij is dat wij *family* er zijn. We delen de geschenken uit. Agus schuift aan, Indah even later ook. De mokken die ik bij de Hema hebben laten maken, ieder met een foto van hen zelf (van ons vorig bezoek), vallen zeer in de smaak. Evenals het shirt voor Mangku, de horloges van Sas voor Ayu en Desi, het geurtje voor Ayu en de kettinkjes voor Ilu en Indah.

Net nog voor het donker wordt, kijken we ook boven. Eerst naar de grote trots: de huistempel op de tweede verdieping, met een prachtige bale-bale (zo'n typisch Balinese verdekte zitplaats) en een mooi uitzicht over Banyualit. Veel groen en oude, rode dakpannen gelukkig nog. Maar liefst vijf kleine huistempeltjes staan er, de betekenis zullen we nog wel eens leren. Het woonhuis op de eerste verdieping is echter nog niet veel meer dan vijf kamers waar het fijne pleisterwerk, tegels op de vloer, deuren etc. nog ontbreken. Hier moet nog veel gebeuren. Maar de kinderen hebben wel allemaal een eigen kamer, hoog en droog! Er is een open ruimte om te zitten, een groot stuk vloer is nog ongebruikt. De volgende morgen vertelt Mangku dat daar onze kamer zal komen. Hij is heel serieus: als we met pensioen gaan, moeten wij daar komen wonen.

Weer beneden zijn er gelukkig drie stel eters, dus het geschenken uitpakken wordt verstoord. Maakt niet uit: gasten betekent wat verdienen! Later gaan wij met elkaar aan tafel, heerlijke loempia's, saté, urap-urap, emping. We zitten te smullen. Na afloop doen we de laatste pakjes. Cultuurverschil: wij zien ze graag uitgepakt worden waar we bij zijn, zij nemen ze eigenlijk liever onuitgepakt in ontvangst. Tegen half tien, na de kopi bali (heerlijk), willen de luiken wel dicht en zoeken we de kamers op: selamat tidur!

Zondag 23 april

Sarongs kopen en kooklessen

Arjen: We slapen, dommelen, liggen stil tot negen uur. Als ik naar voren loop om te filmen, laat Mangku me boven zien wat hij nog allemaal van plan is. Ayu laat me de kleine en nog geheel niet betegelde mandi kamer zien, ook daar is nog veel werk. Met z'n drietjes praten we over de toekomst. Ik vertel dat Rob en Peter € 135 mee hebben gegeven en dat wij dat graag aanvullen voor een nieuw project. Wat hebben ze 't liefst? Schuld aflossen, deuren voor de kamers, tegels voor de kamar mandi? De deuren zijn het meest gewenst.

De eerste indrukken van het restaurant

Veel kan er van het eigen inkomen nu niet af, de school voor de kinderen kost veel. Mangku wil bovendien graag dat Agus na afronding van de middelbare school, deze zomer, de tweejarige toeristenopleiding gaat doen. We besluiten dat Mangku naar de prijs voor de deuren gaat. Informeren en dat we het tegelen van de badkamer met de gift van Rob en Peter bekostigen.

Vooraanzicht Sunset Ayu Restaurant & Bungalows

De entree en het terras voor 'lookie, lookie'

De bale-bale bij de huistempel

Tien tafeltjes in het ruime restaurantgedeelte

Ayu en Ilu in de nieuwe keuken

De huistempels op de 2^e etage

Uiteindelijk is het andere spul ook wakker en gaan we ontbijten, empat (vier) nasi goreng! Wat kan Ayu toch heerlijk koken. Na het ontbijt lopen we met Mangku door het straatje naar het strand. Mangku loopt trots met ons mee. Meisjes en vrouwen komen naar ons toe en willen van alles aan ons verkopen.

"s Middags nemen we de bemo naar Lvina Central. We eten bij de Thai een lekker soepje, saté en salade met verse garnalen. Voor Balinese begrippen erg duur gegeten, met drinken erbij € 10. Onze buikjes zitten vol en we lopen richting strand. Maar dan moet je wel langs diverse mannen die horloges willen verkopen, vrouwen die sarongs in de aanbieding hebben en meisjes die kettingen en andere sieraden in een doosje uitstallen. Er is bijna geen toerist, dus we worden aardig bezig gehouden door de verkopers. Ed koopt een Balinees overhemd en Car een sarong, die heeft ze nog niet....

Een lekkere wandeling volgt over het strand en achter de oude huisjes langs van de mensen die nog direct aan het strand wonen. Caroline koopt onderweg nog drie parelkettingjes. Zien er leuk uit en staat haar goed. Ik was al een stuk doorgelopen, helaas het mag niet baten. Het is goed warm en vochtig onderweg. We krijgen de eerste regenbui over ons heen, erg is dat niet. Nat zijn we toch al van het zweten en het duurt niet lang. Bij Café Dolphin wat drinken. Happy Hour start hier op ons verzoek wat vroeger!

De 'zitkamer' voor de familie op de eerste etage

Indah's kamer

Na het mandiën zitten we nog even te kletsen met de familie. Car leert Desi sudoku's te maken. Weer wordt ons een verrukkelijke maaltijd voorgeschoteld met tonijn in bananenblad, gefrituurde tofu, perkendelletjes, rudjak. Heerlijk. Na afloop praten we over de deuren. Er is al gesproken met de deurenmaker, eind van de middag. Goede teakhouten deuren met bescheiden decoratie, kosten Rp. 600.000. Ed en Sas besluiten een deur te adopteren, wij doen voorlopig de andere vijf. En morgen, spreken we af, gaan we bij de Chinese groothandel in Singaraja naar tegels voor de kamar mandi kijken.

Maandag 24 april

Over dolfijnen, tropische vissen en badkamertegels

Arjen: Zes uur op, we gaan varen met Mangku. Ayu maakt ons, na opnieuw een nacht met weinig slaap, even voor zessen wakker. Ed en Sas zijn al kant-en-klaar, net als Mangku. Eerst gaan we op 'dolfijnenjacht'. En dat lukt! Soms dichtbij, soms

verder weg zien we hun vinnen en een enkele keer maken ze een mooie duik boven het water uit. Moeilijk om te filmen maar dat lukt een paar keer. Geweldig! Rond half acht varen we naar de snorkelplek. Mangku voert ze brood en ze eten uit onze hand. Het koraal is niet zo geweldig maar de vissen zijn mooi. Rond negenen varen we zeer tevreden terug. Lekker het zeewater afspoelen en dan aan de nasi goreng.

Schipper Mangku: het gaat goed!

Half elf stappen we in de rode Toyota, op naar de groothandel om tegels te kopen. Wij moeten de kleur bepalen van Mangku. In een grote hal vol materialen zoeken we in overleg met Ayu een groene vloertegel en heel lichtgroene wandtegel. Totaal Rp. 1.030.000, ca. € 100. Dat kan mooi van de gift van Rob en Peter. Sas en Ed geven er nog een mooie groene mandibak bij. Apart hoor, in de hal liggen overal hondjes lekker te slapen of rond te kijken, 't stikt ervan. Op de terugweg nieuwe snaren gekocht voor de gitaar van Agus, want als het even kan willen we 's avonds wel muziek! 's Middags even met Car naar 't strand. Ze houdt het in de hitte net een uurtje uit, ik in de schaduw op een stoeltje van Dolphin.

Tegels voor de kamar mandi

Zo leer je oelekken

Om drie uur beginnen de kooklessen van Ayu voor Ed, Sas en Car. Rendang, serundeng, perkendellen etc. Ondertussen check ik het gefilmde tot nu toe en film nog de eerste verdieping en de huistempel. 's Ochtends heb ik al samen met Ayu's broer op de eerste verdieping de kamers opgemeten. Voor het woonhuis betekent het 80 m² tegels op de vloer, dat komt op € 280. Nog even over dit extra project nadenken. Ik geef Ayu Rp. 5.000.000 voor zes deuren (€ 360,00) en badkamer (€ 150,00) en cement etc. Ze is er verlegen en blij mee. Wij bedenken dat we voor de deuren wel een sponsoractie in Nederland op touw kunnen zetten, zodat wij de vloertegels en het cement en arbeidsloon daarvoor voor onze rekening kunnen nemen.

Intermezzo

Verhaal van Mangku

"This is my story". Toen Mangku zeven jaar was, vertelde hij ons gisteren, overleed zijn vader. Zijn moeder hertrouwde met een man die Mangku 'Oom' noemde en die niet vriendelijk voor Mangku was. Al vroeg ging hij het huis uit, enkel de lagere school afgemaakt. Zwerf over Bali op zoek naar werk, werd 'knecht' op een bemo en later zelf chauffeur. Ging grote vrachtwagens rijden naar Java, sliep in de truck. Tot hij Ayu ontmoette en op 12 oktober 1986 met haar trouwde, toen veranderde zijn leven, ging het beter. Omdat ze zelf zo weinig scholing hebben gehad, willen ze graag dat hun kinderen verder leren en studeren. 'Ja, brother, this is my story.'

Rond vijf uur lopen we naar 't internetcafé voor een tweede bericht en daarna drinken we dicht bij het strand, happy hour, een lekker biertje met elkaar. Wat is dit toch een luxe leven, wat is dit genieten! 's Avonds smullen we van het eten dat door de kookclub is voorbereid. Gezellig met z'n allen aan tafel, al moet Ayu ook het ene stel eters

bedienen. Na het eten spelen Agus, een vriend van hem en Mangku muziek. Jaren '70 popnummers, Sas kent ze allemaal. Ook een enkele traditional, die Ayu lekker vals mee zingt.

Dinsdag 25 april – 30 april

Enkele (foto) impressies van onze trip over Bali

Mangku brengt ons de volgende dag, dinsdag 25 april, naar Ubud, waar we een auto huren voor onze trip over Bali.

Kelinci te koop bij Danau Batur

Na een dagje wandelen (jalan-jalan) in Ubud rijden we woensdag 25 april naar het oosten van Bali, naar Tirta Gangga. In de prachtige bungalows van Cabe Bali vieren we op 28 april Sas' verjaardag. Die middag komt, volgens een geheime afspraak tussen mij en Ayu, de hele familie uit Banyualit, ons als verrassing opzoeken. 's Avonds levert dat een echt feest op, met een heerlijke maaltijd met z'n allen in Cabe Bali en mooie cadeaus voor Sas.

Pura Ubud

Naast de schitterende rijstvelden hier zijn ook onze vriend Gedé Wangsa en de zilversmid Made een goede reden om naar Tirta te gaan. Opnieuw hebben we voor Gedé varkentjes gekocht en kopen we bij Madé prachtige sieraden.

Oogst in de rijstvelden boven Ubud

Hindoeïstisch heiligdom Goa Gajah (olifantengrot)

De rijstvelden rond Budakeling

De jarige met trouwe echtgenoot voor de Gunung Agung

Eenvoudige bamboehuisjes komen ook nog voor...

Sas krijgt een prachtige sarong met slendang

Gede legt uit hoe het met de rijstbouw gaat

Uitzicht vanaf Ababi

Magnifieke rijstvelden rond tirta

Lief echtpaar

Hard werken in de sawahs

Intermezzo

Het verhaal van Madé

Madé, van Cabe Bali, houdt van een goed gesprek. Gisteravond na het vertrek van Ayu en Mangku, vertelde hij over zijn toekomst. De familie is hard aan het sparen voor de crematie van opa, met een hoge toren. Zo'n dure crematie dwingt veel respect af, verschaft status. Alle familieleden zullen komen, ze hebben wel tien varkens nodig. Madé stelt er zijn eigen huwelijk voor uit, eerst sparen voor de crematie. Hij is al 28 maar op Bali hoeft je niet heel jong te trouwen. Soms gebeurt dat wel: dan was er een 'accident' en ongetrouwd een kind krijgen, is onvoorstelbaar.

Maar wat anders, hij vindt pappa Mangku en Ayu erg aardig. Ze hebben een grappig dialect, daar in Singaraja. Veel leuker dan in Denpasar, die knauwen, net als de Australiërs. En ze praten laag Balinees, dat is tenminste goed te volgen. Een paar woordjes midden-Balinees zoals bijvoorbeeld de Brahmanen spreken – want je weet, op Bali is er een kastensysteem – nee, dat kan hij niet. Ja, en dan heb je van die lui die hebben in het buitenland gewerkt en flink geld verdiend en dan voelen ze zich in de desa boven iedereen verheven. Van die lui houdt hij niet, bah. Het gaat tegenwoordig ook alleen maar om geld. Vroeger bestond er nog echte burenhulp maar die is ook aan het verdwijnen. Iedereen wil geld voor zijn hulp hebben. Jammer dat dat verdwijnt.

Ja, alles wordt duurder. Vooral de bensin: daar worden de arme mensen vooral door getroffen. Er kwamen demo's in Jakarta en Den Pasar en nu komt de regering de echte armen (dan heb je geen mooi huis, brommer of auto, de kepala desa checkt dat) tegemoet met een subsidie van Rp. 100.000 per maand per kind, zodat het schoolgeld gehalveerd is. Dat is een goede maatregel. Wel Madé, wij gaan naar bed. Ja goed, ik heb nog veel te doen. We zien elkaar morgen weer.

Daar liggen ze voor de verkoop...

Sas met Bea

Voor Peter's restaurant Frezza! weten we een kilo verse vanille in te slaan. Na heerlijke dagen op deze koele plek keren we terug naar Lovina, om met onze vrienden Galungan te vieren.

Maandag 1 mei

Arunia's silver en de Pura Batur

Arjen: Nog eenmaal hier in Cabe Bali met zonsopgang op, zes uur. Lekker wakker worden met zwemmen, daarna lezen en muziekje op de minidisk. Car volgt rond zevenen, we pakken de laatste spullen in. Om acht uur zitten we aan het ontbijt en ligt alles al in de auto. Het laatste gesprek met Madé, die we bedanken met wat extra's voor alle goede diensten. Hij vertelt dat iedereen heel erg druk is met Galungan, een soort kerstfeest voor de Balinezen. De kinderen hebben, horen we later van Ayu, twee weken vrij. Madé klaagt over de corruptie: vandaag 1 mei zullen er wel weer flinke demonstraties zijn in Jakarta. Wel, we hopen elkaar volgend jaar weer te zien en Selamat Galungan.

Rond negen uur rijden we de hobbelweg af, richting Budakeling, Arunia. Manlief zit dikbuikig op de bale-bale de krant te lezen. Madé komt er aan, laat met trots zien wat ze allemaal gemaakt heeft. Prachtig geworden, de zilveren en gouden oorbellen voor Car (naar Nederlands voorbeeld), een armband en twee kettingen en 'eieren' voor Heleen en de spullen voor Sas (verjaardagscadeau van Ed). De meiden zijn er erg blij mee en wij dus ook.

Met Made gaan we nog naar haar land kijken dat ze in Sibetan kochten boven op een heuvel, midden in het gebied waar de beroemde Oost-Balinese salak wordt verbouwd, de slangenvrucht. Na de koffie rijden we er heen met Madé. Een schitterend uitzicht. Rond half een nemen we afscheid. Wat een leuk mens is dat! Tot onze verbazing is ze overigens doodsbenauwd van tjitjaks, merken we. Gillen, letterlijk.

Zusjes?

We gaan rijden, het bochtige parcours omhoog naar Kintamani, via Rendang. Hoog boven Dananu Batur eten we in een klein tentje een lekker bord nasi goreng. Daarna kronkelen we de berg af, nadat we een prachtige tempel hebben bezocht: de Pura Batur. Prachtige gouden deuren en hoge meru's: de torens met een veelvoud van daken boven elkaar. Bij de afdaling, ook bocht na bocht, hebben we zelfs regen, maar als we rond tien voor vijf Singaraja naderen, schijnt de zon weer. Even later staan we voor Sunset, waar de hele familie al vanaf tien uur 's ochtends met de penjor bezig is. Enthousiast elkaar weer te zien. Ayu's broer is al tegels aan het zetten in de kamar mandi. Na een kopi bali duikt Car de keuken in; er wordt weer voor ons uitgepakt met vis, onder andere barracuda, op de grill, kip, urap-urap, emping en vissoep. Met z'n allen zitten we om half acht aan de grote tafel gezellig te eten. Met name de barracuda is heerlijk. Als toetje is er doerian. Niet slecht deze keer, al blijft het een vreemde smaak en machtig spul. Ed weet niet hoe snel hij het uit moet spugen; Sas vindt

het even vies. Mangku zegt grijnzend tegen Caroline 'Your hair is like doerian!'.

Als rond half tien Ed, Sas en Car al naar de kamer gaan, blijf ik nog even praten met Mangku, Ayu en Agus onder andere over het hindoeïsme, over het leven in Nederland en de cultuurverschillen met Bali. Ik leg uit dat het niets voor Desi zou zijn, studeren in Nederland. Leuk, zo'n gesprek, maar tegen half elf begin ik ook de vermoeidheid te voelen. Morgen weer verder, plan-plan, step by step. Salam Tidur!

Dinsdag 2 mei

Met Ayu naar de pasar

Saskia: Mijn beurt om weer te schrijven. We hebben wat onrustig geslapen. Caroline had natuurlijk een mug om haar heen en voordat ze die te pakken had, was de halve nacht al om. Ed en ik zijn rond half zeven wakker, maar we gingen ook vroeg naar bed, zo rond half tien. Eruit en aankleden. Ar is ook al op. Caroline komt wat later, ondertussen het ontbijt besteld. Alleen Arjen neemt nasi en de rest toast met ei, fruit en een jaffel. Na het ontbijt gaat Agus de penjor in de grond zetten. Prachtig gemaakt. Daar is de hele familie de hele dag mee bezig geweest. Wat een werkverschaffing. Het staat echter wel feestelijk in de straat.

De Penjor staat

Daarna met Ayu en Desi in de auto naar de markt in Singaraja. Het is warm, zeg maar erg warm en klef, en ontzettend druk op de markt die overdekt is. De 'parkir' helpt Arjen om de auto te parkeren en fluit driftig op zijn fluitje om Ar ruimbaan te geven en de brommertjes te laten stoppen. Eerst

neemt Ayu ons mee om sarongs te kopen. Ed heeft gauw zijn keuze gemaakt. Hij neemt een sarong met slendang, die op die van mij lijkt, die ik als cadeau heb gekregen van de familie voor mijn verjaardag. Er moet nog een Balinese feestmuts bij. Ik heb geen idee hoe dat heet. Wie het weet, mag het aanvullen. Ed heeft een klein koppie, dat is dus makkelijk. Voor Arjen is het veel moeilijker en uiteindelijk neemt hij er een die hij nog om zijn hoofd moet knopen. Arjen slaagt ook voor een nieuwe sarong met slendang (meer traditioneel).

Desi is bezig met tunieken te bekijken. Dat vinden de meiden ook wel wat. Echter, Caroline is te breed en voor haar lukt het niet. Misschien een meer traditionele, want die is elastisch. We hebben de hele markt afgelopen, tussen al die mensen en warmte door. Sas kiest een lichte roze kebaya voor op haar sarong, voor Indah kopen we een leuke oranje exemplaar. Nu gaan we op weg naar de groenten en fruit. Die aankopen zijn snel gedaan. Ayu weet wat ze wil hebben en waar ze moet zijn. Ar wil graag avocado. Deze zijn echter nog allemaal te hard.

Keurende blikken van Ayu en Desi

Nee, er zijn geen avocado's vandaag!

We zijn even na twaalfen terug bij Sunset. De tijd vliegt. We drinken wat en bespreken wat we vanmiddag zullen doen. We besluiten om wederom tussen de middag Thais te eten in Lovina Central, daarna door naar de hotspots en eind van de middag zal Ar Ilu naar haar ouders brengen in de bergen voor Galungan. Zo gezegd, zo gedaan. De Thai is weer heerlijk.

Daarna door naar de hotspots. We zijn hier vier jaar geleden ook geweest. Toen was het giga druk; vandaag niet. Een handje vol locals en 'toeris'. De bronnen zijn zwavelhoudend en warm. Je koelt niet echt af maar leuk is het wel. Car en ik doen alsof we synchroon zwemmen en liggen in een deuk. Het moet nog op de foto dus overdoen. Na even zwemmen en rond kijken naar de mensen terug richting Banyualit. We stoppen op de terugweg bij een supermarkt voor de aankoop van de plaatselijke wijn (komt uit Noord-Bali) en nemen een twee liter pak mee. Ar & Ed gaan Ilu wegbrengen. De meiden helpen Mangku met felgekleurde vaandels op stokken te zetten die de grond in gaan voor het restaurant.

Tactisch beweegt Sas zich voor Ed's buikje...

Het is een mooi gezicht. Daarna gaan we onder de bezielende leiding van Ayu de keuken in om het diner voor te bereiden. Wat een werk allemaal maar het resultaat mag er zijn. Saté Lilit (tonijn met kokos en kruiden) en een hele kip met kruiden, die drie uur lang moet stomen in bananenbladeren (Ayam betutu). Het smaakt allemaal heerlijk en met de witte wijn erbij, is het feest compleet. Na het diner moeten er nog bakjes worden gevlochten van stengels kokospalm. Hier wordt morgen rijst in gedaan en dan moet het twee tot drie uur garen en stomen. Ayu probeert Caroline het vlechten te leren U begrijpt, handig als Car is, lukt dat niet echt. Iedereen moet er hard om lachen maar Car doet haar best. Zotte bek erbij en tong uit haar mond. Desi en Indi zijn er duidelijk meer bedreven in. We eindigen de avond met een lekker bakkie kopi en gaan laat, na tien, naar bed. Tot morgen dan is het feest: Galungan.

Woensdag 3 mei

Galungan

Arjen: Galungan vindt om de 210 dagen plaats, in de elfde week van de Balinese cyclus. Het is het feest ter ere van de schepping van het universum. De periode van festiviteiten bereikt een hoogtepunt in Kuningan, het Balinese Allerheiligen, aldus de Capitoolgids Bali & Lombok.

Valt niet meer, lontongbakjes vouwen

Vandaag is het zo ver. Eddie had in Nederland al de Balinese kalender nagekeken of we een bijzondere dag konden meemaken en dat bleek dus Galungan te zijn. Dit jaar op 3 mei. We hebben ons reisschema aangepast om die dag bij Ayu en Mangku te zijn. Ik sta weer om zes uur op, net voor het licht wordt. Ayu vertelt dat ze om half vijf is opgestaan om de voorbereidingen af te ronden.

Met grote zorg klaargemaakte offergaven...

Gisteren is ook al veel gedaan, zoals de penjor opzetten, de huistempels met prachtige met goud bedrukte doeken extra mooi maken, het huis en de huistempels met kleurige vaandels versieren en er prachtige parasollen bij plaatsen etc. In de

keuken staat een grote tafel vol met 'fruitmandjes', die straks mee naar de tempel gaan en op verschillende plekken in het huis worden gezet. Zelfs een aantal dienblaadjes met kopjes met Bali kopi en suiker erin staan klaar, blijkbaar houden de goden ook wel van een 'lekker bakkie'. Een mandje blijft beneden voor de grootouders die wel al overleden zijn maar nog niet gecremeerd zijn. Iedereen loopt prachtig gekleed rond. Indah heeft haar nieuwe oranje kebaya aan, die we gisteren op de markt voor haar hebben gekocht. Desi heeft een witte bustier met daarover een blauwe kanten kebaya op een wit met zwarte sarong. Agus en Mangku zijn geheel in het wit, prachtig. Mooi ook om te zien hoe iedereen mee doet in alles mooi te maken.

Met Mangku, Desi en Indah, de meiden dragen beide een grote mand, loop ik mee naar de tempel vlak bij het strand, de Pura Segareh, waar gebeden wordt voor het welzijn op zee. Desi en Indah voeren de plechtigheden uit onder toezicht van Mangku, die lekker een *Dji Sam Soe* rookt. Even later bidden Mangku en Indah op het strand, gelukkig zijn Car, Sas en Ed dan inmiddels gearriveerd en zien ze Indah een mandje met offers boven de zee uitstrooien, alleen het eitje en het mandje gaan mee terug. Desi offert bij een grote boom op het strand. Mangku laat zijn boot zien, die hij knaloranje heeft geschilderd.

Na al deze werkzaamheden wordt het tijd voor *makan pagi*, natuurlijk nasi goreng. De mooie kleren mogen weer even uit voor wat gemakkelijkers. Agus heeft me inmiddels geleerd hoe m'n nieuwe traditionele sarong om te doen, slendang er in dezelfde kleur bij en de Udeng, het traditionele hoofddeksel. We besluiten de echte *desa* aan de andere kant van de doorgaande weg te gaan bekijken. We bekijken de Pura Dalem, die vorig jaar gerenoveerd is, lopen langs het kantoor *kepala desa* en krijgen bananen van een lief stel dat met de huistempel bezig is.

Bidden voor de god van de zee

Via het nieuwe Melka keren we terug. Protserig, ongezellig en met een idiote diertuin waar een prachtige orang oetang alleen in zijn hok zit. Verderop zitten twee gibbons. Het idiototste moet nog komen: Dolfijnen in een klein zoutwaterbassin. De Duitse eigenaar heeft dankzij zijn relaties met voormalig president Habibi goed geboerd en smijt dus nu met geld. Gasten? Niet te bekennen. We eindigen ons rondje bij het strand, een biertje.

Car gaat in de keuken helpen, verse pindasaus maken, saté rijgen. De Beekjes gaan, hoe kan het ook anders, een tukkie doen. Om vier uur lopen Car en ik, snel sarongs etc. weer aangetrokken, met Mangku en Desi mee naar een dienst in de zeetempel. Prachtig geklede vrouwen met manden vol offergaven, die op de verhoging voor in de tempel worden gezet. De mannen in wit of crème – op het gras gezeten – zijn druk aan het beraadslagen over de renovasi van deze tempel. Om half vijf begint de priester samen met de andere priesters (twee voor echt en één reserve) op een bale-bale gezeten voor te lezen, te bellen, aanwijzingen te geven aan vrouwen die bij de offers handelingen moeten verrichten.

Mangku en Desi in de zeetempel

Vooraf de samenzang is prachtig, Santi, Santi, Santi. Het bidden met de handen samen boven het hoofd, soms wel, soms niet met bloemblaadjes tussen de vingers geklemd. Er wordt wierrook gebrand en de dienst eindigt met het sprenkelen met heilig water: drie keer drink je het van je handen op, de vierde keer strijk je het in je haar. Na het laatste gebed volgen nog de mededelingen over de komende ceremonies. Stijf van anderhalf uur lotuszit lopen wij in de stroom tempelgangers terug.

Vrijwel direct volgen nu de voorbereidingen voor het bidden in de huistempel, het word al donker. Mangku zit voor de huistempel, Ayu naast hem. Wij met zijn vieren erachter. De goden worden gedankt, onder andere voor onze hulp, vertelt

Ayu ontroerd. Mangku herhaalt onze namen in zijn gebeden, het is een indrukwekkend moment. Ook Ed en Sas zijn diep onder de indruk. Hierna brengen we het eten naar de bale-bale voor de huistempel (op de tweede verdieping) en genieten wij van de heerlijke soto ayam, de lontong, twee soorten saté, de emping en nog een heerlijk glaasje wijn uit de Hatten-does.

Mangku praat over de familie, dat hij ons geld niet wil verkwisten maar goed wil gebruiken, dat hij weet dat het uit ons hart komt. Wij bieden als cadeau het geld voor de tegels in het woonhuis aan en Mangku is niet echt verrast: Ik was immers al eerder met Ayu's broer alles aan het opmeten. Ayu ontroert opnieuw: ze is zo dankbaar met onze hulp! Beneden drinken wij na deze bijzondere avond nog koffie. Het loopt tegen tien uur, tijd om te slapen.

Eten tijdens Galungan op de bale-bale bij de huistempel

Donderdag 4 mei

Een dagje met de meiden

Arjen: Het blijft heerlijk met de zon opstaan, genieten van de ontwakende dag. Veel te schrijven, dat ga ik wat later aan tafel in het restaurant doen. Ik kijk de video terug om alles goed op een rijtje te zetten. De rest van de Ayu-familie is druk aan het vegen en opruimen. Sas, Ed en Car volgen rond acht uur. We maken plannen. Stralende gezichten als we Desi en Indah vragen de hele dag mee te gaan, we willen naar Jacaraga, de beroemde tempel daar bekijken.

Bij de bank RCA aldus een rekening geopend. Daarna halen we Car, Sas, Ed en Indah op bij Hardy's. Indah loopt te stralen met een Barbie-pop die ze van ons heeft gekregen. We rijden eerst naar de Chinese tempel bij de haven en bezoeken die. Boeiend, het verhaal van onze gids over de Chinese cultuur en de Chinese minderheid in Indonesië. Desi en Indah kijken hun ogen uit, hier zijn ze nog nooit geweest! Daarna drinken we wat in de koele zeewind op een pier die ze bij de haven hebben gebouwd. De meiden kiezen dure

shakes (Rp. 5.000 – 50 ct. dus, een cola kost Rp. 2.500). Terug bij de auto blijkt daar een flinke deuk in de wielkap te zitten. De 15 meter verderop staande parkeerwachter heeft niets gezien. Vreemd. We balen ervan. Ed zal proberen het uit te deuken.

Langs mooie kleine weggetjes door de rijstvelden, steeds hoger richting de bergen, vinden we de Pura dalem (dodentempel) van Jacaraga. Beroemd vooral vanwege de reliëfs waarop de komst van en oorlog door de Nederlanders begin 19^e eeuw is afgebeeld. Auto's, vliegtuigen, een fietser, een kanon en een grote boot. Botte veroveringsdrift voor eeuwig in steen vastgelegd. De prachtige tempel betreden we keurig in sarong, sledang etc. De tempel is zeer de moeite waard en de drukpratende gids is enthousiast.

Verderop is, vertelt Desi, een mooie waterval. Daar rijden we naar toe en parkeren op het smalle zijweggetje. We zijn inmiddels in Sallumpol. Over een slipperig paadje lopen we door prachtige natuur en rijstvelden langs cacaobomen en koffieplanten naar het uitzichtpunt. Aan de overkant van het dal een indrukwekkende langgerekte waterval, even verder een tweede. Het is een prachtig gezicht. Tevreden keren we terug. Volgens de kaart moeten we van hier kunnen doorsteken naar het geboortedorp van Ayu. Ilu heeft al gevraagd of

De Pura dalem van Jacaraga

Desi haar komt ophalen, dus dat doen wij. Het is even zoeken, uiteindelijk blijkt het het smalle weggetje te zijn, waar we al stonden voor de waterval: net één auto breed, leidt dat ons door de meest schitterende rijstvelden. Desi zit vreselijk in de rats of het wel lukt en is zeer opgelucht als ze de eerste huizen van Sudaji herkent. Hiervandaan is het niet ver meer van het huis van opa en oma. Die zitten in hun warung naast de dorpstempel en zijn verrast en blij ons allemaal te zien. Ze laten het bedje onder de toonbank in hun kleine warung zien, waar Indah nog steeds slaapt als ze bij haar grootouders logeert. Ilu wordt opgespoord, ze gaat samen met

haar zusje mee naar Banyualit. We eten dodol en een mandarijn; lekker, want de lunch is erbij ingeschoten. Omdat Sas en Car om vier uur gemasseerd zullen worden, moeten we helaas snel verder. Ed en ik rijden met vijf meiden naar huis. Ed neuriet: 'Ik heb m'n wagen volgeladen ...'

Voor een tempel trek je je mooie kleren aan...

Mooi, de air terjun

Ayu is druk voor een groep van acht gasten die laat lunchen. Mooi, business. Met Mankgu bekijk ik de voortgang van het betegelen en hij tekent op de vloer van het nog openliggende stuk van de eerste verdieping 'onze kamer'. Voor deze reis wist ik niet dat die in de planning zat. Het moet een mooie kamer van 4 bij 4,5 m worden met een klein terras ervoor met daarboven een ver doorstekend afdak. Ik neem de maten op, want Mangku nodigt ons uit om zelf na te denken hoe het precies moet worden. Alleen de plek van de kamar mandi ligt al vast, want daar zijn de aan- en afvoerbuizen al aangebracht. Alles zit al in Mangku's hoofd.

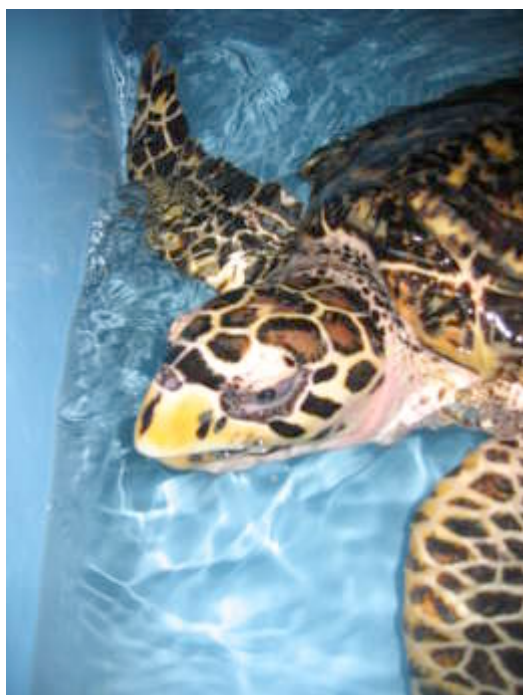
Bij Warung Dolphin aan het strand drinken we een biertje bij zonsondergang. De hemel kleurt mooi rood, de bekenden van het straatje (o.a. Arick, die nog steeds met een kruk loopt na zijn brommerongeluk) komen langs. Wat later ook Mangku die even naar zijn boot moet en dan een

glas bier meedrinkt. Hij vertelt over zijn moeder, die twee keer een man verloor (de tweede was Mangku's vader). Terug in Sunset is alles in rep en roer: Een groep van elf man is aangeschoven aan 'onze' familietafel. Van eten met elkaar komt dus nu niets. Wij genieten met ons vieren van vis met Balinese saus, perkedellen, lumpia's, emping uit de enorme tupperwarebak, rijst. De groep van acht volgt nog rond half negen voor het diner. Een gids brengt ze hier en krijgt daarvoor 10% commissie van Ayu. Veel! Heel commercieel is die lieve Ayu niet: als de andere groep nog blijft natafelen, vraagt ze bijvoorbeeld niet of ze nog wat willen drinken.

Rond half tien, wij hebben zitten kaarten, schuift ze met Mangku bij ons aan. Zo, dat was werken. Veel beter dan al die stille weken hiervoor. En je ziet: als er eenmaal mensen zitten, volgen er meer. Ed en Sas gaan rond tien naar bed, wij blijven nog wat praten. Over de situatie in Nederland, Sas haar hartoperatie, de twee operaties van Ayu (Rp. 4 en Rp. 5 _ mln.) Mangku dacht bij de narcose even dat Ayu dood was. Hij heeft gehuild maar de opluchting was groot. Ayu vult aan: 'De narcose was like drunk'. Ik overhandig de Rp. 3 mln voor de tegels op de 1^e etage, wat zijn ze er blij mee! Wel, nu is het ook voor ons bedtijd. Selamat tidur.

Vrijdag 5 mei –vrijdag 11 mei

De laatste week

De oude schildpad

Arjen: De reis gaat verder. We reizen door naar Pemuteran, waar we in het prachtige Taman Sari aan het strand verblijven. Het is vooral bij het eiland Menjangan, zo'n drie kwartier varen van de

kust, geweldig snorkelen. Vlakbij is er een turtel-opvangcentrum, iets verder op het strand. Helaas zijn er geen kleintjes maar de oude jongens die zelfs geaaid mogen worden, zijn ook mooi. De laatste etappe, op maandag 8 mei, loopt via Banyualit naar Ubud.

Met gids Nono de boot in om te snorkelen

Saskia: Vandaag gaan we via Banyualit terug naar Ubud. Maar niet voordat we eerst een lekker ontbijtje hebben gehad. We pakken onze spullen weer in en hebben dan nog tijd om aan het strand te luieren of te gaan zwemmen. Rond half elf rijden we weg van Pemuteran via Ayu & Mangku. We rijden nog even bij ze langs voor een kopi bali en nasi goreng. De familie heeft niet stil gezeten. Er is cement en tegels besteld en reeds gebracht. Tevens zijn er deurgrepen met slot gearriveerd voor de nieuwe deuren. De kamar mandi is bijna klaar met betegelen. Al met al komt het nu boven ook een beetje op orde. Als we weggaan heeft Ayu nog een little present voor de meiden. Voor ieder twee tassen en een pak koffie. Voor Peter & Rob ook een little present with letter inside. We bedanken hartelijk voor de presents en gaan rond half twee verder op weg naar Ubud.

Het hang- en sluitwerk, tegels en cement voor de eerste etage

Arjen: Dinsdag 9 mei maken we nog een heerlijke wandeling rond Ubud, en de dag erop maken we de omgeving onveilig door op brommertjes te gaan rondtoeren. Onderweg stuiten we op een heel dorp dat bezig is een tempelfeest voor te bereiden. Het levert prachtige plaatjes op.

Huistempels in Keliki

Donderdag 11 mei 2006

Selamat Tinggal

Saskia: Snik, de laatste ochtend. Het is half zeven als ik wakker ben. Eruit maar om te pakken. Gelukkig, alles kan erin, ook de gekregen en gekochte cadeaus. Bij achten is het klaar en gaan we aan het ontbijt. We genieten nog even van de omgeving en alle geluiden.

De tempel van Campuan

Vier kleine willempies...

Geweldige rijstterrassen

Even later horen we de familie uit Lovina. Ook zij waren vroeg op en reden naar hier om ons naar het vliegveld te brengen. Dat is weer een hele rit heen (eerst 2 _ uur naar Ubud dan nog 1 uur door naar het vliegveld) en een hele rit terug. Ze hebben nog niet ontbeten. We bestellen pannenkoeken voor ze en drinken met elkaar een kop koffie en thee. Rond een uur of tien is onze *Kippetjes plukken en mandjes vlechten...*

taxi er, laden we in en gaan op weg. Dáág Ubud, mooie rijstvelden en lieve mensen, tot een volgende keer. Bij het vliegveld drinken we nog wat met de familie en daarna moeten we echt afscheid nemen. Bedankt voor alles en hopelijk tot gauw. Veel gezwaai en een laatste blik.

Laatste familieportret van deze reis...

Half zeven, 11 mei: Goedemorgen Nederland!
Carry brengt ons naar Leiderdorp. We gaan Fo halen en drinken koffie met elkaar. Rob heeft bloemen voor Car en mij. Na de koffie nemen we – na een intense drie weken vakantie – afscheid van elkaar. Bedankt voor al die mooie dagen, gezelligheid en lachen.. Bali verdient het en nog meer deze lieve Balinese familie in Lovina.

Arjen: Voor de recente investeringen ontvingen we een gift van Rob en Marjan, Ariela en Adrian, pa en ma Beekma, pa en ma Vaneveld, Dick, Famke, Ed en Sas, Eddie, fam. Canten, Hans en Carry, Cecile en Chris en Marjan.

Graag zeggen we alle donateurs nogmaals hartelijk dank!!!

(En giften blijven welkom: Postgiro 4230470, t.n.v. Vrienden van Bali te Leiderdorp).

Dit is een uitgave van
Stichting Vrienden van Bali,
Leiderdorp, 14 augustus 2006